

Bouwstenen vanuit SBF voor beleidsreactie op WRR-verkenning 'Filantropie op de grens van overheid en markt'

Van: SBF

Aan: Het Ministerie van Justitie en Veiligheid, t.a.v. Dennis van Breemen en Esmee Willemse
27 augustus 2019

Toelichting op deze notitie

De sector is verheugd dat de overheid met een beleidsreactie op de WRR-verkenning wil komen. Deze reactie is een eerste aanzet voor een overheidsvisie op filantropie.

Vanzelfsprekend werkt SBF daar namens de sector graag aan mee. SBF wil nadrukkelijk betrokken zijn bij de vorming van de beleidsvisie op filantropie.

Graag stellen wij dan ook voor om de komende maanden, in een gezamenlijk traject met het Ministerie van J&V, de Interdepartementale Werkgroep Filantropie en SBF, tot een gedegen overheidsvisie op filantropie te komen.

In deze notitie leveren wij inhoudelijke input voor dat traject én voor de voorlopige beleidsreactie op de WRR-verkenning. Deze notitie bestaat daarom uit twee delen:

- Deel 1. De thema's die SBF graag zou willen adresseren in het samenwerkingstraject om tot een gedegen beleidsvisie op filantropie te komen.
- Deel 2. Een beknopte reactie van SBF op de negen bouwstenen uit de WRR-verkenning als input voor de kabinetsreactie op de WRR-verkenning.

DEEL 1 Gezamenlijk traject en de thema's die SBF wil adresseren

Op alle ranglijsten staat Nederland in de top tien van de meest gewaardeerde landen ter wereld,¹ bijvoorbeeld op de World Happiness Index. Dit hangt mede samen met onze goed functionerende civil society.² Burgers worden gelukkig als zij zelf initiatief kunnen nemen via vrijwillige inzet en particulier geef-geld. Burgers nemen hun verantwoordelijkheid en willen de ruimte hebben om bij te dragen aan deze civil society. Al deze burgerinitiatieven, al dan niet onder regie van het maatschappelijk middenveld (goede doelen, vermogensfondsen en kerken), hebben grote positieve impact op diverse terreinen zoals gezondheidszorg, welzijn, sport, cultuur, natuur en milieu, verduurzaming en ontwikkelingsamenwerking en zorgen voor sociale cohesie:

- Filantropie is een van de belangrijkste samenbindende factoren in de maatschappij. Bijna de helft (49%) van de Nederlanders boven de 15 jaar zet zich minimaal één keer per jaar in als vrijwilliger en committeert zich daarmee aan de samenleving³.

¹ <https://nltimes.nl/2019/03/20/netherlands-5th-happiest-country-world>
<https://investinholland.com/news/the-netherlands-is-one-of-the-happiest-countries/>
<https://dutchreview.com/news/economy/best-country-in-the-world-the-netherlands-close-behind-switzerland/>

² <http://www.lodestarfoundation.org/happiness-and-philanthropy>

³ CBS 2017

- De filantropie bevordert onderlinge dialoog en inclusie en vormt daarmee een belangrijke tegenkracht tegen polarisatie.
- In Nederland zijn meer dan 350.000 stichtingen en verenigingen actief. Daarvan hebben er ongeveer 43.000 de ANBI-status (Algemeen Nut Beogende Instelling).
- De filantropie is de kraamkamer voor innovatie waar vele, pluriforme private initiatieven de kans krijgen om hun maatschappelijk nut te bewijzen.

Het vergroten en versterken van deze impact is een groot gezamenlijk belang van zowel overheid als de filantropische sector. Daarom stelt SBF voor om in een gezamenlijk traject te komen tot een gedegen beleidsvisie op de filantropie met daarin aandacht voor de volgende vier thema's.

1. Gezamenlijke opvatting over de waarde van filantropie

Het maatschappelijk belang van filantropie wordt bevestigd door het huidige Regeerakkoord, waarin staat dat de vele positieve krachten in de samenleving 'van burgers, verenigingen en geloofsgemeenschappen' ruimte verdienen. De waarde die de regering daarmee hecht aan deze 'civic space' moet nog veel beter vertaald worden in een overheidsbeleid dat waarborgen biedt voor deze 'civic space' en de filantropie versterkt. Dat dit nodig is, stelt ook de WRR in haar verkenning. De WRR draagt hiervoor een aantal bouwstenen aan. Ook de overheid zelf geeft bouwstenen:

- Staatssecretaris Snel stelt in zijn Kamerbrief in maart 2019: "Het maatschappelijk belang van (particuliere) initiatieven zoals goede doelen staat buiten twijfel" en "De overheid stimuleert dat ook op verschillende manieren, bijvoorbeeld met de giftenaftrek en ANBI-regelingen".⁴
- Minister Kaag stelt in haar recente kamerbrief in juni 2019: "Een sterk maatschappelijk middenveld vormt, tezamen met een legitieme en effectieve overheid en een verantwoordelijk bedrijfsleven, de basis voor een goed functionerende inclusieve samenleving. Het zijn vaak maatschappelijke organisaties die burgers een stem geven en hen vertegenwoordigen."⁵

Een eerste belangrijke stap om te komen tot een beleidsvisie op filantropie is het formuleren van een gezamenlijke opvatting over de waarde van filantropie voor onze samenleving. Dit kan het beste aan de hand van het formuleren van een aantal uitgangspunten. Daarnaast moet de waarde van filantropie geïllustreerd worden met goede voorbeelden en best practices op een aantal belangrijke maatschappelijke thema's waar zowel overheid als filantropie actief op zijn (bijvoorbeeld armoede, schulden, inclusiviteit, duurzaamheid, gezondheid, circulaire economie, etc.).

2. Essentiële randvoorwaarden om de maatschappelijke waarde te borgen

De belangrijkste randvoorwaarden voor een gezonde 'civic space' zijn ruimte voor het private initiatief (filantropie) en een positief stimulerend overheidsbeleid.⁶ Burgers willen meer eigen verantwoordelijkheid nemen en meer zorgen voor elkaar. De overheid stimuleert dat en streeft naar een participatiesamenleving. Daarmee heeft de overheid ook belang bij een krachtig maatschappelijk middenveld en een goed functionerende filantropische sector.

⁴ Kamerbrief Min Fin / Snel 'Uitwerking verbeteropties giftenaftrek en ANBI-regeling', 2019-0000053224, 29 maart 2019.

⁵ 'Hoofdlijnen Beleidskader Versterking Maatschappelijk Middenveld', BZDOC - 950201123-113

⁶ Zie ook het Convenant Ruimte voor Geven tussen overheid en filantropie van 2011

Het overheidsbeleid moet daarom gericht zijn op het bieden van ruimte voor dit particulier maatschappelijk initiatief. Dit betekent ruimte om te geven (in tijd en geld), maar ook ruimte voor het maatschappelijk middenveld om een beroep te doen op de steun van het publiek (ruimte om te vragen). Kortom: een overheid die geven stimuleert en geen drempels opwerpt om steun te vragen. Dit moet tot uitdrukking komen in een betere samenwerking tussen overheid en de sector filantropie, bijvoorbeeld waar overheidsinitiatieven op andere beleidsterreinen directe impact hebben op de ruimte voor de filantropie.

3. Samenwerking overheid en filantropie

In de samenwerking tussen overheid en filantropie moet aandacht zijn voor ongewenste maatschappelijke ontwikkelingen. Net als andere landen overal ter wereld heeft ook Nederland te maken met terrorisme, fraude, witwaspraktijken en het verspreiden van antidemocratische denkbepelden. Wetgeving om dit tegen te gaan heeft - terecht - topprioriteit bij de overheid. Voorkomen moet echter worden dat met de invoering van wetgeving op dit gebied de slagkracht van de filantropie en 'civic space' (onbedoeld) in het gedrang komt.

In een recente brief van SBF aan de Secretaris-Generaal Siebe Riedstra van het Ministerie van Justitie en Veiligheid stellen wij voor dat de sector in een veel eerder stadium wordt geconsulteerd over dit soort wetgeving. De overheid en de sector zouden gezamenlijk moeten onderzoeken waar oplossingsrichtingen liggen en wat de (bij) effecten daarbij kunnen zijn. Dan kunnen maatregelen uitgewerkt worden die doelgericht en effectief zijn en tegelijkertijd de maatschappelijke functie van de filantropie en de geefbereidheid van het publiek niet aantasten. Van belang is dan ook dat er een goede dialoog komt tussen overheid en sector met vaste verantwoordelijken op het juiste hiërarchische- en uitvoerende niveau. Ook is het van belang dat er voldoende politieke steun is om die samenwerking ambtelijk voldoende prioriteit te geven.⁷

Een goed voorbeeld van goede en tijdige afstemming tussen sector en overheid is de recente constructieve samenwerking tussen het ministerie van Financiën en SBF⁸ over de verbetering van de giftenaftrek en ANBI- en SBBI-regelingen. Uitkomst van deze samenwerking is een gerichte aanpak om fraude tegen te gaan en een robuuster en meer toekomstbestendig stelsel van giftenaftrek en de ANBI-regeling.

Daarnaast zou de overheid op tal van gecompliceerde thema's veel beter gebruik kunnen maken van de innovatieve kennis en kracht van de filantropische sector bij de aanpak van maatschappelijke vraagstukken. Het oplossend vermogen van de sector kan een waardevolle bijdrage leveren bij de vorming van beleid.

⁷ Er zijn een aantal voorbeelden waarin elementen van het bovenstaande in de praktijk al functioneren en die als inspiratie kunnen worden gebruikt, zoals:

- Het Convenant Ruimte voor Geven uit 2011;
- Het Convenant tussen vermogensfondsen en de Gemeente Amsterdam uit 2014;
- De werkgroep van het Social Impact Fund Rotterdam en de Gemeente Rotterdam;
- De bijeenkomsten overheid en filantropie bij Nr. 5 in Den Haag;
- De werkgroep circulaire economie waarbinnen overheid en sector samenwerken.

⁸ Zie de al eerder genoemde Kamerbrief van staatssecretaris Snel van 29 maart jl, met verbetervoorstellen in de bijlage bij deze brief.

4. Erkenning van zelfregulering binnen de sector

Een belangrijk uitgangspunt in deze samenwerking is een beter begrip én erkenning van het sterk zelfregulerende karakter van de filantropische sector. Voor goede doelen, kerken en vermogensfondsen is een stelsel voor zelfregulering ontwikkeld in het kader van het Validatiestelsel Filantropie. Toenmalig staatssecretaris Dijkhoff (J&V) heeft dit stelsel in een Kamerbrief (november 2016) erkend.

Ongewenste maatschappelijke ontwikkelingen die een bedreiging vormen voor de democratische samenleving, burger- of consumentenbelangen moeten aangepakt worden. Als de overheid een knelpunt signaleert, zou volgens SBF het uitgangspunt moeten zijn dat eerst bekeken wordt of zelfregulering binnen de sector een oplossing kan bieden.

DEEL 2. SBF-visie op de negen bouwstenen in het WRR-rapport

In de verkenning 'Filantropie op de grens van overheid en markt' (2018) wijst de WRR op de belangrijke maatschappelijke waarde van filantropie. De WRR noemt daarbij met name dat de filantropie bijdraagt aan sociale cohesie en een pluriforme democratie. Filantropie wordt door de WRR gezien als een bindende factor in onze samenleving. Daarnaast benadrukt de WRR de belangrijke complementaire functie van filantropie bij publieke belangen en onderstreept daarmee het grote belang van de filantropische sector. In de WRR-verkenning waarschuwt de WRR de overheid echter ook voor ontwikkelingen die afbreuk doen aan het goed functioneren van de filantropie.

De WRR biedt voor een beleidsvisie negen bouwstenen/aanbevelingen. Hieronder een eerste, korte reactie van SBF op deze bouwstenen.

1. Erken vrije keuze als een wezenskenmerk van filantropie

Reactie SBF:

- Alle filantropie start met een individu of groep individuen die het initiatief neemt om een maatschappelijk vraagstuk aan te pakken. Welk vraagstuk en met welke aanpak wordt door hen zelf bepaald. Vrije keuze is daarmee dus een wezenskenmerk van de filantropie. Dit heeft een aantal belangrijke positieve effecten:
 - o De filantropie is pluriform en divers, iedereen kan aan filantropie doen. Veel initiatieven krijgen daardoor een kans.
 - o Of initiatieven groot worden en uitgroeien tot maatschappelijke bewegingen, hangt af van het maatschappelijk draagvlak. Door deze 'democratische toets' wordt inzichtelijk welke thema's er spelen in de samenleving en in welke mate.
- Het WRR-rapport wil met de begrippen 'willekeurig' en 'vrijblijvend' ook aandacht geven aan de negatieve aspecten van de vrijheid van de filantropie. Daar willen wij de volgende nuance op geven:
 - o Maatschappelijk draagvlak voor maatschappelijke thema's komt tot uitdrukking in o.a. het geven van geld en vrijwillige inzet. Hier is dus geen sprake van willekeur. Wat in de samenleving als meest urgent wordt beschouwd, krijgt de meeste steun in de filantropie;
 - o Vrijwilligerswerk en donaties zijn nooit vrijblijvend. Natuurlijk kunnen donateurs en vrijwilligers op ieder moment stoppen, maar door de persoonlijke betrokkenheid is er vaak veel en langdurige loyaliteit aan het maatschappelijke doel.

2. Heb oog voor de complementaire functies van filantropie bij publieke belangen

Reactie SBF:

- SBF deelt deze opvatting van de WRR. Juist door haar autonomie kan filantropie het zich veroorloven om bij hardnekkige problemen nieuwe werkwijzen uit te proberen en daarbij ook risico's te nemen. Filantropie kan zo een complementaire functie vervullen bij voorzieningen die 'voorwerp van overheidszorg' zijn. Het zijn met name de door de filantropische sector gefinancierde en uitgevoerde maatschappelijke initiatieven die deze functie van innovatie en signalering vervullen.
- Doordat vermogensfondsen bijvoorbeeld niet gebonden zijn en door hun kleinere schaal ook niet gebonden kunnen zijn aan het gelijkheidsbeginsel, kunnen zij donatiegeld inzetten als innovatiegeld. Zij hoeven immers geen verantwoording af te leggen aan de Tweede Kamer of een gemeenteraad.

3. Beschouw filantropie niet als substituut voor overheidsvoorzieningen

Reactie SBF:

- SBF deelt deze opvatting van de WRR. De overheid heeft de taak het publieke belang voor zoveel mogelijk burgers te dienen met inachtneming van het gelijkheidsbeginsel. Filantropie is vrijwillig particulier initiatief, gericht naar eigen inzicht van de donateurs en vrijwilligers.
- Filantropie is zeer omvangrijk, in geld en zeker ook in de omvang van het vrijwilligerswerk. Maar filantropie heeft niet de schaal, noch de uitvoeringskracht van de overheid.

4. Onderken de toegevoegde waarde voor sociale cohesie en een pluriforme democratie

Reactie SBF:

- SBF deelt ook deze observatie van de WRR. De bijdrage van de filantropie aan sociale cohesie, onderlinge dialoog pluriformiteit en openheid valt niet te onderschatten. Het is een van de belangrijkste maatschappelijke tegenkrachten tegen polarisatie, wantrouwen en de ondermijning van onze vrije democratische samenleving

5. Wees alert op ontwikkelingen die afbreuk doen aan de functies van filantropie

Reactie SBF:

- Alertheid moet er vanzelfsprekend zijn. Zo kunnen ongewenste geldstromen uit 'onvrije landen' naar (religieuze) instellingen met een ANBI-status komen. ANBI's die onder toezicht staan zijn transparant over de geldstromen. Het fondsenwervende deel van de sector heeft deze transparantie geborgd in de vorm van de Erkenningsregeling. De vermogensfondsen hebben dit geregeld in de FIN Code Goed bestuur. De kerken (CIO) hebben hierover een convenant met de Belastingdienst.
- Wij onderstrepen nadrukkelijk het door de WRR geconstateerde feit dat filantro-kapitalisme in Nederland niet voorkomt. In de Verenigde Staten komt dit wel voor. Er is de laatste tijd veel media aandacht voor dit fenomeen. In Nederland is de filantropie te divers en is de schaalgrootte te klein voor filantro-kapitalisme. Bovendien zijn de verzorgingsstaat en democratie in Nederland daarvoor, gelukkig, te sterk.

6. Beschouw fiscale faciliteiten als generieke stimulans en verruim het doelgroepbereik

Reactie SBF:

- Fiscale faciliteiten stimuleren de inzet van burgers en bedrijven en zijn van grote toegevoegde waarde voor de sector. SBF wil, waar mogelijk, bijdragen aan een beter doelgroepbereik van de giftenaftrek.
- De voorstellen die met betrekking tot de giftenaftrek worden genoemd in hoofdstuk 4 van de WRR-verkenning vergen nadere doordenking en overweging.
- Wij verwijzen graag naar de recente constructieve samenwerking tussen het ministerie van Financiën en SBF⁹ inzake de verbetering van de giftenaftrek en ANBI- en SBBI-regelingen. Uitkomst van deze samenwerking is een gerichte aanpak om fraude tegen te gaan en het stelsel van giftenaftrek en de ANBI-regeling robuuster en toekomstbestendiger te maken.

7. Handhaaf duaal toezicht op algemeen nut beogende instellingen

Reactie SBF:

- Samenwerking in het toezicht kan bijvoorbeeld door het sluiten van een convenant. Zo heeft het fondsenwervende deel van de sector (Stuurgroep Erkenningsregeling¹⁰) een Convenant gesloten met de Belastingdienst waarbij betrokken partijen ieder hun eigen verantwoordelijkheid behouden. Als een organisatie een ANBI-status heeft en daarnaast ook vrijwillig deelneemt aan één van de stelsels voor zelfregulering (bijvoorbeeld de Erkennung of de FIN Code Goed Bestuur), stelt dat de Belastingdienst in staat tot meer risicogericht toetsen bij ANBI's die daar niet aan deelnemen. Erkende goede doelen worden immers al getoetst door het CBF. Dit komt de hygiëne in de bredere sector en onder ANBI's ten goede.
- Ook het CIO, waarbij 31 kerkgenootschappen zijn aangesloten, heeft in 2007 een Convenant gesloten met de Belastingdienst, dat in 2017 werd vernieuwd. Belangrijk onderdeel van dit convenant is een toezicht-op-toezicht regeling.

8. Faciliteer (h)erkenning van sociaal ondernemerschap

Reactie SBF:

Sociaal ondernemerschap is een groeiende vorm van filantropie die door veel leden van de brancheorganisaties in de SBF wordt ondersteund en gestimuleerd. Ook buiten de SBF wordt sociaal ondernemerschap gestimuleerd.

9. Democratiseer de zeggenschap over afdrachten vanuit het loterijstelsel

Reactie SBF:

- SBF vindt dat de overheid de bijdrage van goededoelenloterijen aan het algemeen belang op peil moet houden en duurzaam moet veiligstellen. Het is belangrijk dat goededoelenorganisaties ook in de toekomst op de loterijbijdragen kunnen blijven rekenen. Dat is in het belang van alle maatschappelijke sectoren die zich nu zo goed bediend weten door de loterijen – cultuur, natuur en milieu, sport, internationale samenwerking, welzijn, gezondheid en sociale cohesie. De bijdrage vanuit de

⁹ Zie de al eerder genoemde Kamerbrief van staatssecretaris Snel van 29 maart jl, met verbetervoorstellen in de bijlage bij deze brief.

¹⁰ Binnen deze Stuurgroep werken de volgende partijen samen: toezichthouder CBF, brancheorganisaties Goede Doelen Nederland, Nederland Filantropieland en de onafhankelijke Commissie Normstelling.

kansspelen aan de kwaliteit van samenleving en oplossingen voor problemen moeten in de toekomst minstens op peil blijven.

- SBF is partner van het Goede Doelen Platform. Dit platform is voor het kansspelbeleid namens de sector het aanspreekpunt voor overheid en politiek. Rechtstreekse zeggenschap van deelnemers aan de loterijen of meer publieke verantwoording over de afdrachten is wat SBF betreft niet nodig. De goededoelenloterijen zijn in staat daar een eigen afweging in te maken. Dit wordt hen door degenen die meespelen in een loterij ook toevertrouwd.
- Afgesproken is om van beneficianten die binnen de werkingssfeer van de Erkenning vallen, het hebben van de CBF-Erkenning te verlangen. Daarmee is gewaarborgd dat goede doelen die een bijdrage krijgen ook steunwaardig zijn.